

Coloquio con Martin Pawley

Moderadora: Ana Boullón

Participantes: Antón Santamarina, Martin Pawley, Ana Boullón, Antón Palacio,
Bieito Arias Freixedo, Gonzalo Navaza, Manuel Viñas, Lino Cendón
Vidal e Adina Vladu

Antón Santamarina

Para a Galiña con Pitos eu teño unha denominación que está bastante documentada no TILG, polo menos vinte e catro veces, que é o *Setestrela*.

Martin Pawley

O *Setestrela* é un asunto moi delicado.

Antón Santamarina

Na miña terra chamábanlle o *Setestrela* ás Pléiades.

Martin Pawley

O do *Setestrela* tamén hai xente que llo atribúe ao Carro. Marilar Aleixandre, por exemplo, é das que teima en que o *Setestrela* é o Carro.

Antón Santamarina

Eu dígoche o que se dicía en San Martín de Suarna, A Fonsagrada: ese grupiño de estrelas. E distinguían moi ben o Carro Maior e o Carro Menor, ou a Osa Maior e a Osa Menor, do *Setestrela*.

Martin Pawley

Está recollida esa voz, mais está recollido tamén como referido ao Carro. A min o do Carro paréceme dubidoso, porque un carro é un obxecto suficientemente identificado no noso país. O Carro é o Carro, e chamarlle *Setestrela* ao Carro non o vexo verosímil. O que me choca máis é o número sete, porque nas Pléiades distinguir seis ou sete estrelas a simple vista é posible, mais tamén é posible distinguir oito, nove ou dez. Depende do ben que vexas, co cal que estea tan claramente asociado ao sete... Desde logo no dicionario de portugués non aparece.

Ana Boullón

Con respecto ao número sete, na toponimia hai ás veces o número sete, número cen... por exemplo *Satrexas*, sete igrexas. Normalmente non fai necesariamente referencia ao número exacto de sete, senón que o que queren dicir estes números na toponimia é “moitas”.

Martin Pawley

Seis ou sete é fácil velas a simple vista. Pode ser, mais a cuestión está en que faltan fontes de case todo. Habería que ter máis fontes aseguradas, porque moitas desas recollidas que están no TILG son relativamente recentes.

Antón Santamarina

[No TILG] recóllense referencias de autores diferentes: Manuel Antonio, Ángel Sevillano, García Paz, Bouza Brey, Cabanillas, Martínez Oca...

Martin Pawley

Claro, do século xx. Case todos do século xx.

Antón Santamarina

Todos do século xx. Ben, pero eu nacín nunha aldea, e alí viamos ese grupo de estrelas e chamámoslle o *Setestrelo*.

Martin Pawley

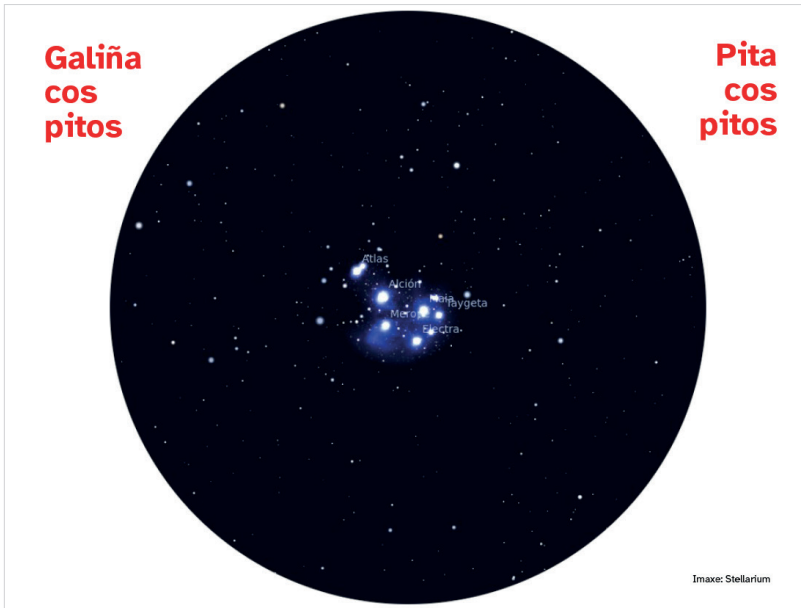
Si, si. Paréceme perfecto.

Antón Santamarina

Non sei, para cuñar, para poñer un nome oficial galego, a palabra vale, na miña opinión.

Martin Pawley

Si, si. Mais tamén esta:

Antón Santamarina

Incluso é máis simple ca *Galaña con Pitos*, unha palabra soa.

Martin Pawley

A *Galaña* está recollida por Vicente Risco, por exemplo. E aparece tamén en fontes do XIX. A *Galaña cos Pitos* é moi común en todo o planeta, a referencia ás Pléiades como unha galiña. Calquera delas vale, por suposto, eu non pretendo fixar aquí e agora o nome de *Galaña cos Pitos* para as Pléiades. Simplemente digo que está ben peneirar nesas fontes para encontrar nomes alternativos. O *Setestrelo*, de feito, a min paréceme máis verosímil para as Pléiades ca para o Carro. Mais na Academia tendes xente, é o caso concreto de Marilar Aleixandre, que afirma que o Setestrelo é o Carro. Polo menos hai espazo para o debate (e o Carro ten principalmente sete estrelas). A min non me convence chamalle *Setestrelo* ao Carro, desde logo, sendo o carro unha forma tan tipicamente nosa.

Antón Palacio

Na definición que vimos aí na pantalla de asteroide, falas de tamaño menor de mil quilómetros, ou dez mil, pero mil quilómetros de que? De diámetro? Que quere dicir iso?

Martin Pawley

Si, de tamaño, diámetro... Os asteroides non teñen unha forma redondeada, co cal falar de diámetro é un pouco inadecuado, poderíamos falar de dimensións. Trátase simplemente de marcar unha referencia moi clara para que non se confundan con obxectos maiores como planetas ananos ou satélites. Pensa que na definición que había antes, 'corpo celeste de características rochosas e pequenas dimensións', podería ser Plutón.

Antón Palacio

Pero de dimensión inferior a 1 000 quilómetros, que é iso?

Martin Pawley

De tamaño. Como non son obxectos esféricos, non podemos falar de diámetro, mais podemos falar da dimensión maior do obxecto. Se un obxecto é irregular, non esférico, podemos falar do longo no eixo de tamaño máis grande que poida ter o asteroide. A definición, en calquera caso, non a marcamos nós; nós sinalamos no seu momento as eivas, os erros que tiña o dicionario nas súas definicións. Foi o Seminario de Terminoloxía quen as puíu e as determinou. Eu creo que aquí a idea foi poñer unha fronteira de tamaño para distinguir os asteroides de obxectos que son redondos, que son rochosos, de pequenas dimensións, que dan voltas arredor do Sol, como poden ser os planetas ananos.

Bieito Arias Freixedo

Este exemplo en principio é un pouco ambiguo cando menos, porque di que o primeiro asteroide que se descubriu foi Ceres; Ceres hoxe en día é considerado un planeta anano...

Martin Pawley

Mais cando se descubriu foi o primeiro asteroide do Cinto de Asteroides. Distinguiuse como asteroide no ano 1801, que foi cando se descubriu.

Ana Boullón

Quizais haxa que poñer outro exemplo...

Martin Pawley

Si, mais non é un exemplo errado. O primeiro asteroide descuberto foi Ceres.

Gonzalo Navaza

Induce a erro.

Martin Pawley

Pode ser mellorábel, mais o que di é literalmente exacto. O primeiro asteroide, o primeiro obxecto do Cinto de Asteroides descuberto, foi Ceres, que hoxe en día se considera un planeta anano [porque as súas dimensións lle dan forma esférica]. A definición de planeta anano é bastante dubidosa tamén, é unha longa polémica dentro da IAU desde o 2006 porque hai bastante grao de arbitrariedade na fronteira entre planetas e planetas ananos. A definición que separa unha cousa da outra é unha frase superambigua que manexa a IAU, de que eses corpos teñen que ter varridas as órbitas doutros obxectos na zona en que se moven. Non hai ningunha garantía de que dentro de cinco ou dez anos se revise esa clasificación e se poñan outros nomes, outras fronteiras. Cando a IAU introduciu o concepto de planetas ananos fíxoo debido á aparición de máis obxectos tipo Plutón. E ante a posibilidade de que puidese haber ducias, centos, de obxectos parecidos e que a listaxe de planetas medrase infinitamente, decidiron crear outra categoría nova, que é unha solución bastante *perralleira*, porque no fondo pouco máis daba ter unha lista de quince planetas que ter unha lista de oito planetas e sete, quince ou trinta planetas ananos. Ceres entra hoxe dentro da definición de planetas ananos, mais até 2006 era considerado un asteroide e de feito hoxe seguimos falando do Cinto de Asteroides, non falamos do Cinto de Asteroides máis Ceres.

Manuel Viñas

Ao fío do que diciades do Setestrela, se era o Carro ou a Pléiade, non é infrecuente con cousas moi técnicas. Eu sempre lembro o caso de *rape* e *rabada*, que durante moito tempo, en moitos dicionarios, eran sinónimos, en moitos sitios. E polo menos na zona de aquí era moi sinxelo: con ir á praza e dicirlle á pescantina que ti comprabas a rabada a prezo de rape, vendíancho sen ningún problema.

Eu sempre pensei que viña da tese de doutoramento, da publicación do anexo de *Verba* de Henriques Salido,¹ e todo foi despois, porque aí estaba confundido, seguro, porque é da zona de Vilagarcía. O que quería dicir é que é moi frecuente que neste tipo de cousas técnicas, ao non haber moita xente especializada, apareza a confusión.

Ana Boullón

Perdoa, creo que te refires ao libro de *Verba* de Ríos Panisse?²

Manuel Viñas

Non, hai un anexo de Henriques Salido en *Verba*, dos primeiros que se publicaron, que foi —creo— a súa tese de doutoramento sobre a fala en Vilagarcía.

Antón Santamarina

Do Grove.

Manuel Viñas

Do Grove? Correcto.

Ana Boullón

Ríos Panisse ten un anexo de *Verba* tamén sobre os nomes dos peixes, entón pensei que te referías a el.

Manuel Viñas

Sempre quedei con iso porque tiña que estar mal, que estivese nos dicionarios. Para min era moi raro ir á praza e ver que se confundían. E como eu son da zona, por iso o dicía. O de que vén de alí é unha suposición miña, absolutamente, pero ía ao fío disto.

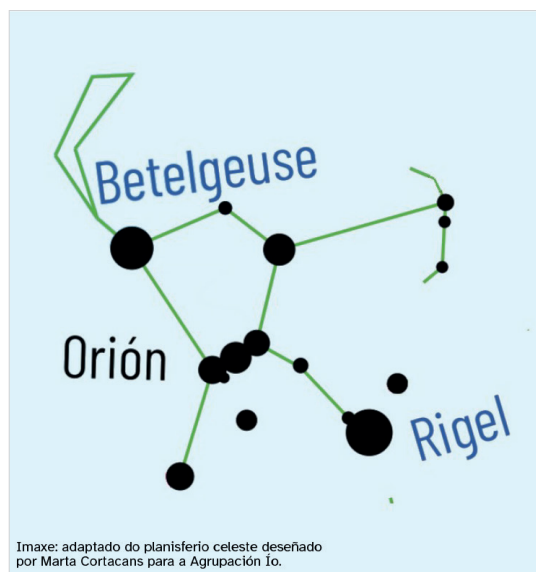
Martin Pawley

Volvín un momento á diapositiva de Orión porque outra das voces que está recollida para Orión é a do Arado, mais eu atopei tanto referencias a Orión coma ao Arado en xeral —e está en Risco—, mais tamén o Arado exclusivamente

1 María do Carmo Henriques Salido doutorouse en 1970 na Universidade de Santiago de Compostela coa tese *El habla de O Grove*, publicada no anexo 3 de *Verba. Anuario galego de filoloxía*, co título *Léxico de O Grove* (1974).

2 Ríos Panisse, M.^a do Carme (1977, 1983). *Nomenclatura de la flora y fauna marítimas de Galicia. Verba. Anuario Galego de Filoloxía*. Anexos 7 e 19. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela, 2 vols.

como a parte que iría do Cinto de Orión ás Tres Mariás máis á zona da Nebulosa, con ese grupiño de estrelas que están nacente aí no medio. Hai que buscar máis, encontrar máis referencias a cal pode ser o Arado de Orión, se é todo Orión ou só unha parte.

Isto foi recollida directa dun traballador xa falecido do Planetario da Coruña, dunhas mulleres de Bergantiños que foron un día ao Planetario e dixerónlle que a esas tres estrelas do Cinto elas lles chamaban as *Estrelas do Leite*. E ten sentido, porque Orión aparece ao final do verán, xa moi tarde na noite, e vese á hora de muxir as vacas. É unha constelación presente nas noites desde o final do verán ata todo o outono e todo o inverno, está ben á vista no ceo, co cal é unha denominación que podería ter bastante sentido. Todo ese traballo está por facer, e aí axudaría que tivéssemos arquivos en liña máis e mellor dotados para alén do TILG, ou que o TILG teña máis fontes das que actualmente ten. Iso coa Xunta de Galicia que temos calquera ano o conseguiremos, porque xa sabemos que o traballo que fai a Consellería de Cultura pola cultura e polo galego é máximo e seguramente en breve teremos resoltos todos os conflitos [con retranca].

Ana Boullón

Parece un seteiro, Orión.

Martin Pawley

Si, de feito é un arco. Esta é unha figura mitolóxica, si.

Lino Cendón Vidal

Quería preguntar se existen moitos nomes de nenas e nenos baseados na astroloxía: eu que sei, *Espiga*, *Hidra*, *Lira*, os que vexo aquí.

Martin Pawley

Esta listaxe é do ano 2020; non sei se pasou o tempo suficiente como para que a xente queira poñerlle *Perseo* aos fillos, ou similares, mais algúns nomes propios aceptábeis son.

Persoa non identificada

Eu xa tiven [unha alumna] que se chamaba *Vega*.

Martin Pawley

Vega si, pero probablemente aí haxa influencias de *realities* musicais de televisión, probablemente máis ca de estrelas. Pero *Vega* si que é un nome máis frecuentado. E nomes propios... Para poñerlle a un fillo *Hércules* hai que ser moi valente, mais *Perseo*, aínda ben. Outros como *Cefeo*, *Casiopea*... quizais pareza un chisco culturalista poñerlle *Casiopea* a unha filla. Animamos a quen teña fillos e fillas nos próximos anos a que lle poñan estes nomes, ou de estrelas.

Gonzalo Navaza

Mellor poñerlle *Opea Enteira* e non *Casi Opea*, que parece que non te atreviches.

Ana Boullón

Hai unha aplicación do IGE onde se poden consultar os nomes dos nacidos, e pola curiosidade pódese ir comprobar alí.³

Gonzalo Navaza

Quero recalcar o que dicías da aplicación: non estaría mal crear unha aplicación como estas que hai de recoñecemento do ceo nocturno, cos nomes en galego.

3 *Estatística de nomes dos neonatos galegos*: [https://www.ige.gal/igebdt/selector.jsp?OP=1&B=1&M=&CO-D=2245&R=5\[all\]&C=2\[all\]&F=T\[1:0\];1:1&S=998:12](https://www.ige.gal/igebdt/selector.jsp?OP=1&B=1&M=&CO-D=2245&R=5[all]&C=2[all]&F=T[1:0];1:1&S=998:12)

Martin Pawley

Xa hai. Moitas destas aplicacións son colaborativas, e en HeavensAbove,⁴ que é un sitio web que che permite facer mapas do ceo de calquera lugar do planeta, mais tamén, por exemplo, ver pasos de satélites ou cousas así, aí xa puxemos a listaxe en galego, xa a puxemos nos días seguintes [á aprobación].

Gonzalo Navaza

É moi interesante porque non só permiten ver o ceo visible, senón que se enfocan cara á Terra dáche as do hemisferio sur.

Martin Pawley

En calquera caso sempre recomendo non utilizar aplicacións móbiles para ver o ceo porque os móbiles emiten luz, por pouquiña que sexa emiten luz, e cando estamos vendo o ceo é moi conveniente a escuridade. Está ben utilizar as ferramentas antes pero non durante.

Gonzalo Navaza

Quería comentar dúas cousiñas. Primeiro: o da adaptación, en realidade son dúas cousas distintas. Unha sería a tradución dos que son apelativos comúns, que aceptan a tradución, e logo para os outros, que son nomes propios para o galego sería o mesmo que se fai cos exónimos. Cal é o criterio para acomodalos? Pois moitas veces é deixalos como están e dar algunha indicación de como pode pronunciarse.

Martin Pawley

Pasa o mesmo con topónimos, mais, se ti comparas as listaxes de recomendacións das universidades de Vigo e da Coruña, hai cidades para as que presentan nomes diferentes.

Gonzalo Navaza

Os criterios son os mesmos, non é un novo problema.

Outra cousa que quería comentar acerca da dúbida túa de que o Setestrello sexan as Pléiades, que a xente poida percibir as sete [estrelas]... Na denominación tradicional castelá, á parte de *Cabrillas* tamén lles chaman *Las Siete Cabrillas*, é dicir, que a xente vía sete. A xente historicamente vía sete.

4 <https://www.heavens-above.com/>

Martin Pawley

Si. O que pasa é que tamén é máis fácil ver sete agora que hai douscentos anos, porque hai douscentos anos seguramente sería fácil ver nove ou dez se tiñas unha boa visión. Ás veces non sei ata que punto estamos aceptando como normal a paisaxe que foi normal nas nosas vidas e que ao mellor hai cen anos era unha paisaxe máis voluptuosa, que permitía máis alegrías e máis formas. Mais si que é certo que o sete está moi repetido tamén na mitoloxía popular.

Ana Boullón

Dámoslle paso á última das intervencións.

Adina Vladu

Supoño que estas denominacións poden seguirse ao longo do continuum románico. Por exemplo, para engadir ao do Setestrelo, en romanés tamén se lles chama *As Sete Irmás*, tamén con sete [estrelas] identificadas.

Martin Pawley

En portugués está *Sete-Estrelo*, de feito.

Adina Vladu

Ou tamén curiosamente *A Galiña con Pitos*.

Martin Pawley

As dúas formas están moi recollidas. Na cultura mapuche refírense a elas cunha voz equivalente, fálase dunha galiña cos pitos. E a galiña... Non son eu o único en ver aí unha galiña, non? A galiña está moi clara aí.

Pasa tamén cos nomes de estrelas. Por exemplo, un caso típico é *Arcturus*, que ese é o seu nome oficial, mais a forma popular *Arturo* xa está recollida na prensa do século XIX. Que facemos? Asentamos *Artur* ou manexamos a forma oficial da IAU? Eu aí non mando. Por iso tamén eu pido axuda pública ás persoas que máis sabedes sobre estas cuestións, de que deberíamos facer con eses nomes. *Sirius* ou *Sirio*, *Arcturus* ou *Artur*, que facemos con eses nomes? Non é unha urxencia, non depende a nosa vida de que teñamos unha solución hoxe nin mañá, mais habería que ilo facendo, non? Para alén de que logo é unha cuestión de usos. É dicir: se a comunidade astronómica galega nos comprometemos a chamarlles *Setestrela* ou *A Galiña cos Pitos* ás Pléiades, chamámosllo. E á fin de contas, quen os usamos somos nós. O resto da xente non as mira, así que tanto lles dá.